PRZEDPIASTOWSKI GRÓD W CZERCHOWIE

Wprost trudno sobie dziś wyobrazić zgłębianie początków państwa polskiego bez pomocy archeologii, gdyż ogrom wiedzy pochodzącej z badań wykopaliskowych okazuje się wciąż niezastąpiony wobec w sumie skromnych źródeł pisanych. Te ostatnie zresztą na obraz najdawniejszych dziejów Polski w sposób zauważalny wpływają dopiero od XII wieku, kiedy na jej obszarze istniały już liczące ponad 200 lat ustabilizowane struktury polityczno-administracyjne, utworzone wokół mających centralne znaczenie, potężnie umocnionych grodów drewniano-ziemnych. Z obszarów środkowej Polski znamy pozostałości kilkunastu tego rodzaju warowni pobudowanych w VIII, IX i X wieku. Chyba w najlepszym stanie dotrwało do naszych czasów powszechnie znane grodzisko w Tumie, gm. Góra św. Małgorzaty identyfikowane z najstarszą lokalizacją Łęczycy, na której pierwsi Piastowie oparli budowę organizacji terytorialnej wschodniej rubieży swojego patrymonium. Mało kto jednak kojarzy mocno rozorane i niemal już niewidoczne na powierzchni grodzisko w miejscowości Czerchów, gm. Ozorków, położone zaledwie kilka kilometrów od Tumu, w podmokłej, naturalnie obronnej strefie dorzecza górnej Bzury. Było ono trzykrotnie

Mapa z zaznaczoną lokalizacją grodziska w Czerchowie

przedmiotem intensywnych, ratowniczych badań archeologicznych w latach 1938, 1975-1983 i 2015-2017, prowadzonych najpierw z ramienia Miejskiego Muzeum Etnograficznego w Łodzi, a później przez Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, które jest w posiadaniu olbrzymiej kolekcji zabytków związanych z grodziskiem i od ubiegłego roku realizuje grant Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programu „Ochrona Zabytków Archeologicznych 2023" zmierzający do przygotowania i publikacji monografii grodu czerchowskiego.

Archeolodzy, Krystyna Musianowicz (w środku) i Michał Drewko (pierwszy z prawej) z pracownikami podczas badań na grodzisku w Czerchowie w 1938 roku

Aldona Chmielowska- kierownik prac wykopaliskowych w latach 1975-1983

Rozpoczęcie badań archeologicznych w 2015 roku. Pierwszy z prawej kierownik ekspedycji prof. Ryszard Grygiel

Trójwymiarowy model grodziska z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi i odkrytymi obiektami

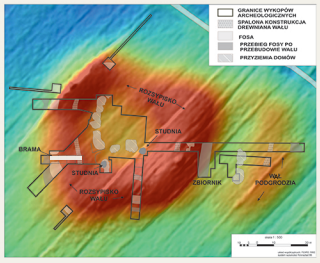

Od wschodu do głównego czonu grodu przylega niewielkie podgrodzie, o wy--miarach około 65x75 m, obwiedzione dodatkowym, półkolistym w zarysie wałem. Przeznaczenie tej części warowni wyjaśnia odkryty w jej wnętrzu ogromny zbiornik na wodę o brzegach starannie umocnionych drewnem i wylepionych gliną, będący bez wątpienia ważną inwestycją o przeznaczeniu gospodarczym.

Drewniana cembrowina studni

Zbiornik z częściowo zachowanym drewnianym umocnieniem brzegów

Przyziemie domu podczas eksploracji

Spalona konstrukcja drewniana wału

Gród w Czerchowie można rekonstruować jako założenie dwuczłonowe o powierzchni około 0,85 hektara, zbudowane na niskim, piaszczystym ostańcu erozyjnym. Jego główny, zachodni człon o maksymalnych wymiarach 80x90 m. zamknięty był ze wszystkich stron pojedynczym pasem umocnień w kształcie zbliżonym do wielkiej litery omega. Zasadniczą część umocnień stanowił wał drewniano-ziemny, który po przebudowie u podstawy osiągnął szerokość około 17 metrów i wysokość przynajmniej 4 - 5 metrów. Szacuje się, że do jego budowy użyto co najmniej 8000 m^3 drewna. U podstawy wału wykopano około metrowej głębokości nieckowatą fosę. W przerwie południowo-zachodniego odcinka umocnień znajdowało się przejście bramne o długości około 20 metrów i szerokości 2,5 metra. Najprawdopodobniej było ono przesklepione i miało ściany starannie wzmocnione dranicami dębowymi. Z zewnątrz do przejścia prowadziła najpierw grobla ziemna, a po spaleniu pierwotnej konstrukcji bramy w tym miejscu zbudowano drewniany pomost wsparty na dwóch potężnych słupach obwarowanych kamieniami. We wnętrzu grodu za bramą znajdował się niewielki pusty plac ograniczony płotem drewnianym, maskującym wejście na majdan. W zachodniej i południowej partii majdanu natrafiono na pozostałości gęstej zabudowy, złożonej z sześciu różnej wielkości przyziemi domów wzniesionych zapewne w technice zrębowej oraz towarzyszących im dwóch studni o bardzo starannie wykonanych cembrowinach drewnianych, a także liczne ślady słupów związanych z trudnymi do identyfikacji budowlami naziemnymi.

Zdjęcie lotnicze z 1979 roku, z widoczną dwuczłonową strukturą umocnień (fot. W. Stępień)

Za pomocą przyrodniczych metod datowania (dendrochronologicznej i radiowęglowej) ustalono wyjątkowo precyzyjnie chronologię grodu w Czerchowie, pobudowanego w latach 70. IX wieku i opuszczonego na przełomie X i XI wieku. W tym okresie był on stale zamieszkałą siedzibą lokalnych elit utrzymujących związki z kilkoma regionami Środkowej Europy, a przede wszystkim z ośrodkami cywilizacyjnymi w Czechach i na Morawach. Warownia niejednokrotnie była świadkiem intensywnych walk, po których śladem są wyjątkowo liczne militaria i warstwy pożarowe odkryte głównie w zachodniej części grodziska. Jedno z takich gwałtownych wydarzeń przyczyniło się do wielkiego pożaru umocnień i ostatecznego upadku grodu.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi

województwo łódzkie

Instytucja kultury Samorządu Województwa Łódzkiego